

“SMO SE BOLJŠE RAZUMELI V TRSTU KOT V PIRANU”

Podoba Trsta v spominih Šupetrcev do 2. svetovne vojne

Borut Brumen

103

IZVLEČEK

Avtor prispevka analizira tiste socialne spomine prebivalcev in prebivalk istrske vasi Sv. Peter, ki so vezani na Trst v času med letoma 1900 in 1941. Pri tem ugotavlja pomen socialnega spomina in z njimi povezanih zgodovinskih izkušenj za kulturno tradicijo skupnosti, v kateri je Trst vse do danes ohranil položaj ekonomskega in simbolnega urbanega centra.

ABSTRACT

The author analyses the social memories of the inhabitants of the Istrian village of Sv. Peter which are related to Trieste from 1900 to 1941. He establishes the significance of social memories and the historical experience connected with them to the cultural tradition of a community in which Trieste has preserved the position of an economic and symbolic urban centre.

V tem prispevku bom predstavil in analiziral socialne spomine prebivalcev in prebivalk istrske vasi Sv. Peter¹, ki so vezani na Trst, v času med letoma 1900 in 1941. S spomini na Trst, povezanimi z aktualnimi izkušnjami in spoznanji, si Šupetrci² sproti (so)ustvarjajo socialno in imaginarno podobo tega mesta. Na ta način si Šupetrci - tako kot tudi mi - neprestano vzpostavljajo svoja razmerja s sedanostjo in v socialnem spominu velikokrat iščejo ter tudi najdejo tisto oporo,

¹ V Sv. Petru sem lansko leto zaključil terensko raziskavo o socialnih spominih, časih in identitetah. Moje terensko delo predstavlja del projekta "Med tradicijo in moderno", Inštituta za humanistične študije - "Institutum Studiorum Humanitatis" v Ljubljani, ki ga je financiralo Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS. Sv. Peter je istrska vas, ki je približno 8 km oddaljena od morske obale in približno 30 km od Trsta. Leži na hribu nad dolino od leta 1991 obmejne reke Dragonje in istoimenske vasi Dragonja, ki se je razvila v zadnjih 50 letih pretežno z naseljenci iz Sv. Petra. Ob popisu leta 1991 je v vasi živelo 412 prebivalcev /k (85,6% slovenske, 2,6% italijanske, 1,3% hrvaške, 3,2 regionalne, 0,9 druge narodnosti in 6,2% neopredeljenih). Večina prebivalcev /k je zaposlena (moški ponavadi formalno, ženske večinoma v neformalnem sektorju), vendar jim kmetovanje (intenzivno pridelovanje povrtnin, vinogradništvo, oljke) predstavlja pomemben dodaten vir zaslužka. V veliki večini so prebivalci /ke Sv. Petra katoliki. Njihova župnijska cerkev je v sosednji vasi Krkavče, v samem Sv. Petru pa stoji podružnična cerkev. V vasi imajo štirirazredno podružnično šolo, vaški dom z dvorano, kjer sta sedež krajevne skupnosti in KUD Sloga, zadružno trgovino in gostilno.

² Tako sami sebe imenujejo prebivalci in prebivalke vasi Sv. Peter.

ki "identificira skupino, daje smisel njeni preteklosti in opredeli njene želje in zahteve do prihodnosti" (Fentress & Wickham 1992: 25).

Socialni spomin Šupetrcev kot enakovredna dimenzija zgodovinske resničnosti in z njimi povezane predstave o Trstu nam omogočajo navidez iracionalno, precenjujoče, enostransko, da ne rečem emocionalno in mitično razumevanje Trsta, skozi njihovo "racionalnost" in njihovo "logiko". Takšni spomini in predstave, vezani na šupetrške socialne prakse, lokalno razumevanje in (iz)rabo prostora, konceptualizacijo časa in socialno ter simbolno konstrukcijo drugačnosti in podobnosti, omogočajo specifično razumevanje in videnje urbanega prostora. Pravzaprav predstavljajo zunanji pogled na mesto v tistih (zgodovinskih) izhodiščnih točkah, ki jih je Martine Segalen poimenovala kot nujne za kreacijo urbanosti (Segalen 1993: 64). Sprejemanje šupetrške "resničnosti" postavlja Trst in šupetrške predstave o Trstu v širši, sredozemski okvir.

V svoji hvalnici temu prostoru Predrag Matvejević ugotavlja, da so bila v preteklosti mediteranska mesta tista, ki so svojim "domorodcem" predstavljala tako državo kot tudi nacijo. "Mesta so bila za njih in država in nacija in še nekaj za povrh" (Matvejević 1991: 19). Vsaj do začetka tega stoletja naj bi tudi Trst svojim prebivalcem in prebivalkam uspeval nadomeščati državo in predvsem nacijo (Cattaruzza 1991). "Tržaške nacije" je, kot ugotavlja Elke Nicole Kappus³, dokončno konec na začetku tega stoletja, ko se z nastopom fašizma zaključita procesa nacionalizacije in italianizacije tržaškosti - *Triestinità*. Po svoje se tega spomnijo tudi v Sv. Petru.

KAKO JE BILO V TRSTU POD AVSTRIJO?

Obdobje pred prvo svetovno vojno je v šupetrskih socialnih spominih vezano zgolj na nekatere splošne ocene tistega časa.⁴ "Pod Avstrijo je bilo dobro tu pri nas. Znaste, kako je bilo? Do tri leta niste rabili plačati davkov. Znaste, letos je slabo, k leti je boljše in ste plačali eno in drugo," se časa avstoogrške monarhije spominja eden izmed najstarejših informatorjev. Povsod v vasi sem slišal, da so takrat ljudje zaupali državi⁵ in da se niso počutili manjvredne zaradi svoje etnične in nacionalne pripadnosti. "Ma so stari pripovedovali, kako so takrat v Trstu še govorili po domače. Smo se boljše razumeli v Trstu kot v Piranu," mi je zaupala informatorka iz Sv. Petra. V Trstu, ki je bil takrat v isti državi kot Sv. Peter, so se

³ Glej prispevek Elke Nicole Kappus v tej številki Etnologa.

⁴ Na začetku stoletja je v Sv. Petru, italijansko imenovanem San Pietro dell' Amata, živelo v 99 hišah 435 prebivalcev, od katerih se jih je 338 opredelilo za Slovence in 97 za Italijane (Gemeindelexikon 1906: 58). Desetletje kasneje je bilo v Sv. Petru 470 prebivalcev, od tega 402 Slovence, 46 Hrvatov in 22 Italijanov (Ostaneč 1993: 186). Podatki nam zgovorno pričajo o tem, kako je bilo uradno nacionalno opredeljevanje Šupetrcev v veliki meri odvisno od trenutnih političnih pogojev in življenjskih strategij.

⁵ To zaupanje so mi največkrat pojasnjevali s splošnim blagostanjem, ki ga v resnici sploh ni bilo, in predvsem z možnostjo odloga plačila davkov v primeru slabih letin za časa Avsto-Ogrske monarhije, kar je bilo ukinjeno takoj z nastopom fašistične Italije.

Šupetrci počutili doma. Tako njim kot tudi dobršnemu delu ostalih Istranov je Trst zaradi svoje velikosti, multietnične sestave, ekonomske moči in temu primerne ponudbe ter povpraševanja nedvomno predstavljal glavno mesto.

Čeprav naj bi bili Šupetrci pred prvo svetovno vojno gospodarsko v prvi vrsti vezani na Piran, Koper in Buje, kamor so dnevno hodili prodajat svoje pridelke, pa so občasno vsi hodili tudi v Trst. V Sv. Petru naj bi se v tem času samo dve ženski ukvarjali z nakupovanjem kmečkih pridelkov in jajc v notranjosti Istre in jih nosili prodajat v Trst.⁶ Za eno sem slišal, da je v istrsko notranjost *"hodila navadno ob torkih in se vračala ob sredah. V četrtek je bila doma, v petek je pripravljala za soboto iti ča. V soboto pa v Trst. V eni uri in pol je bilo treba vstati in iti z mušo (oslom) dol v Koper. Nato z vaparjem (parnikom) v Trst. Tam se je prodajalo, je bil en plac. Najprej je bil gor, se reče pri kanalu, pri Sv. Antonu. Potem pa so naredili doli nižje, ki je še danes. Samo danes je vse pokrito. Tistikrat je bilo vse razkrito."* Nekatero žensko iz Sv. Petra naj bi že pred prvo svetovno vojno prale perilo za stranke v Trstu in prodajale mleko. Tudi nekaj moških iz Sv. Petra naj bi bilo zaposlenih v Trstu, kjer naj bi delali v *kantjeri* - ladjedelnici in v luki kot nosači.⁷ Drugače pa so moški, zlasti tisti, ki so prihajali iz premožnejših kmečkih družin, v Trstu organizirali in vodili prodajo sezonskega sadja; jabolk, breskev in češenj: *"Je none nabral češnje: v češnjah je bil včasih denar, to se je dalo živeti, veš, kako? So naložili 20, 30 kg na glavo in v Trst. Vse je šlo: grozdje, jabolka... In je precej zaslužil. Naša roba je bila zelo cenjena."* Po pripovedovanjih sodeč ženske takrat še niso hodile v Trst delat kot služkinje ali gospodinjske pomočnice. Prav tako so mi vsi po vrsti zagotavljali, da takrat še niso imeli sorodnikov v Trstu. Pri večini informatorjev je Trst v spomilih prisoten kot tisto mesto, od koder so fantje in moške šli v klavniške fronte prve svetovne vojne. Kakor lahko razberemo iz spominov, se je po njej položaj Šupetrcv v novi italijanski državi bistveno spremenil, zaradi poslabšanih ekonomskih razmer pa naj bi se občutno povečali tudi stiki s Trstom.⁸

ŠUPETRCI V TRSTU MED OBEMA SVETOVNIMA VOJNAMA

"Pod Avstrijo so na sodiščih govorili tri jezike: slovensko, italijansko in nemško. Pol so pa pršli Italijani, ki so bili jezni na Slovence, saj so jih napadali še pod Avstrijo in je bilo tega konec," je začetek italijanske okupacije opisal informator. V vasi je splošno sprejeto mnenje, po katerem se prvo obdobje italijanske države enači z bedo: *"Je bila mižerija. Veste, kaj pomeni mižerija? Kriza je bila. Revščina. Če je bila revščina tu, ke je bila kmetija, kaj pa tam, ke ni bilo kmetije?"* Spomini na revščino so

⁶ Gre za tisto dejavnost, po kateri se danes opredeljuje Šavrinke. Več o Šavrinkah glej v Rogelja & Ledinek 1996 in Brumen 1997.

⁷ Kar potrjuje tudi Julij Titl (Titl 1965: 107).

⁸ Do tega podatka sem prišel samo na osnovi zbranih pričevanj. Ta se, zaradi objektivnih razlogov, v večini nanašajo na čas med obema svetovnima vojnama.

v Sv. Petru v večini primerov povezani s strahom pred italijansko davkarijo. "Pod Avstrijo je pršu financier za plačat. Ste rekli taku, taku in je šel ča in ste plačali k leti. Pod Italijo pa je bilo treba plačati davek. Če ni bilo denarja je bilo gorje, je prišel kuštodijo, smo mu mi rekli, kaj rečejo zdaj? Rubežnik. Samo je bilo to žalostno, če je prišel", se tega spominja informator. Tisti, ki niso mogli plačati davka, so se navadno zadolžili pri bogatejših kmetih ali pa pri bankah. V kolikor se je ponovila slaba letina, jim je grozil bankrot, katerih se Šupetrci prav dobro spominjajo. Prav tako kot velike zmrzali na začetku 20. let in občutnega padca prodaje vina⁹, kar je Šupetrcem dobesedno prisililo, da so v večji meri iskali dodatne možnosti zaslužka v obalnih mestih in v Trstu.

106

V Piranu, Bujah in Kopru so ženske prodajale kmečke pridelke. "Veste, pri nas je bila mižerija in je mama šla z domačimi pridelki dvakrat na teden v Piran, da ne trpi družina gladu. Z mušo je peljala drva, kis, kanele, venke, kakšno jajce, česen, čebulo in se je nabralo malo denarja. Prodajala je v Piranu na trgu ali pa po hišah, kjer so jo dobro poznali, saj je veliko hodila v Piran... Oče pa ni nikoli šel v Piran," se tega časa spominja informatorka. Njen oče, kot tudi velika večina ostalih moških iz Sv. Petra, ni hodil prodajat v obalna mesta. Šupetrci so vsako mesto (Piran, Koper, Izola in Buje) posebej imenovali "grad", največ težav pa so po spominih sodeč imeli prav v "gradu" Piranu: "Čujte, so rekli, da je v gradi boljše življenje. Ino mi drugi seljaki, kmeti, ko smo šli že v Sečovelje so nas po strani gledali. Nobena gradžanka ni šla s kmetom. So nam rekli po talijansko "un contadino" - kmet. Piranci so bili bolj kulturni ljudi ino mi smo bli ko "sciavi". Razumeste, zakaj "sciavi", ker smo govorili slovensko. Samo mi drugi smo znali dva jezika, uni pa samo enga." Moški iz Sv. Petra so zato hodili v Piran samo po nujnih, uradnih opravkih. Njihov odpor do Pirana je razumljiv, saj so se tam zaradi pogostih žalitev, vezanih na njihov socialni status in nacionalno pripadnost, počutili vse prej kot zaželjene.

V velikem mestu, kot je bil Trst, ki ga je agrarno zaledje, kamor lahko prištevamo tudi Sv. Peter, zasipalo s presežki svoje produkcije, je bila prisotnost kmečkega prebivalstva iz okolice del vsakdana. Tudi znanje slovenščine je, kljub fašizmu, v Trstu kot urbanem centru predstavljalo nekaj "normalnega". "Ma, v Trst so prihajali Furlani, Krašovci, Istriani in Benečani. Tam so bili Avstrijci, Slovenci, Italijani, Židje in pravoslavci in so vsi govorili malo po domače in malo po talijansko." Ne glede na to, koliko so v Trstu zares vsi po malem govorili tudi "po domače", je že multietnična sestava Trsta omogočala Šupetrcem lažjo identifikacijo s tem mestom. Trst je Šupetrcem v obravnavanem obdobju predstavljal nenadomestljiv trg za prodajo svojih pridelkov - povrtnin, zelenjave, perutnine, sadja, mleka, žganja, vina, kruha in drv - ter prostor za opravljanje različnih plačanih uslužnostnih dejavnosti - pranja in dela gospodinjskih pomočnic ter služkinj (primerjaj Ravnik 1996).

⁹ Šupetrci so pred 1. svetovno vojno sloveli kot večji pridelovalci grozdja in s tem vina. Trgovci z vinom so prihajali v Sv. Peter iz krajev, ki so se po I. svetovni vojni znašli v Kraljevini SHS. Zaradi tega so bili Šupetrci prikrajšani za zaslužek (Titl 1965: 22, 74, 78).

Šupetrci so v času med obema svetovnjima vojnama hodili v Trst s parnikom iz Kopra¹⁰, v primeru slabega vremena pa tudi peš. V 30. letih je parnik šestkrat na dan peljal iz Kopra v Trst in nazaj¹¹, poleg tega je bila v sredini 30. let vzpostavljena tudi pomorska zveza med Sečovljami in Trstom, ki so jo Šupetrci uporabljali samo pri prevozu večjih tovorov. Do Kopra so šli večinoma peš "čez Pomjan, po stari poti v Šmarje in dol v Koper". Izjema so bili samo najbogatejši kmetje, ki so se v Trst vozili s kočijami ali pa s "karetino" - kolesljem.

V Sv. Petru skorajda ni bilo družine, iz katere ne bi vsaj ena ženska hodila delat v Piran. Petinšedemdesetletna ženica, ki še dandanašnji občasno hodi v Trst kot prodajalka, je svoje spomine na Trst predstavila takole: *"Prvič sem prišla v Trst z desetimi leti. Sem jokala in prosila mamo, da bi rada šla z njo v Trst. Bene, je rekla, ko boš umesla in spekla kruh boš šla v Trst. Jaz sem tekla kot nora v trgovino, kupila kvas, moka je bila doma in spekla kruh na ognjišču. Je prišla moja mama, je vidla ta kruh in so jo solze zalile, da kako sem mogla narediti jaz to. Je moj oče rekel, boš šla v Trst, ker danes si bila brava. In tako sem šla z mamo do Sečovlja, od tam pa je vozila barka v Trst. Potem smo ponoči spali na barki in zjutraj prišli v Trst. Tam so čakali fakini, da bodo nesli robo na trg... Lepo je bilo. Dopadlo se mi je en kraj, ki so mu pravili Betula. Tam se je kupovalo pol kile rib ocortih in potem ena puna karta teh rib in bela štruca, ma še denes jaz čutim ta gušt, kako z užitkom sem jaz to jedla..."*. Večina deklic iz Sv. Petra je morala pred svojim prvim obiskom Trsta dokazati svojo sposobnost opravljanja "ženskih" del. V bistvu je šlo za neke vrste ustaljeni socializacijski vzorec, kjer je bila nagrada za opravljeno delo tudi neke vrste zagotovilo, da bo dekle lahko v prihodnosti samostojno opravljalo po mami "podedovano" delo v Trstu. Fantom se topogledno ni bilo treba dokazovati, saj se je od njih v prvi vrsti pričakovalo, da bodo delali na kmetiji. Za njih je obisk Trsta ponavadi predstavljal velik dogodek, do katerega je prišlo, ko so dosegli določeno starost, to je med sedmim in desetim letom starosti: *"Prvič sem šel v Trst z materjo. Sem hodil še v šolo in je šla enkrat v četrtek v Trst in sem šel z njo."* Čeprav so tudi oni šli največkrat z mamo na trg, izjemoma tudi z očetom, ko je ta šel prodajat večje količine sezonskega sadja, pa pri fantih obisk Trsta ni imel tako močne izobraževalne funkcije kakor pri deklicah. Večina moških iz Sv. Petra se spomni, da so jih ob prvem obisku Trsta peljali na ulico, kjer so bile stojnice s sladkarijami, in pa v zabaviščni park, kjer se je marsikateri Šupetrc prvič peljal z "gondolo" - vrtiljakom. Moški in ženske iz Sv. Petra se vsi zelo dobro spominjajo svojega prvega obiska Trsta, kaj so počeli, kaj so jedli in kje so hodili, tako da lahko rečemo, da je bila fascinacija nad Trstom pri vseh enaka.

Ženske so večkrat tedensko hodile v Trst prodajat kmečke pridelke. To so počele na trgu, prodaja na domu se je razširila šele po drugi svetovni vojni, ko so njihovi stalni odjemalci postali sorodniki ali poznani Pirančani, ki so se takrat

¹⁰ Z vlakom, ki je med letoma 1902-1936 vozil na relaciji Poreč - Trst (Tome Marinac 1994: 38) in je imel eno izmed postaj tudi v sosednjih Sečovljah, pa se zaradi visokih cen Šupetrci niso vozili.

¹¹ Dnevnik Domenika Kavrečiča iz Kortine, v lasti družine Šribar.

izselili v Trst. Ženske, ki so delale v Trstu, so se med sabo ločevale na tiste, ki so v Trstu prodajale kmečke pridelke, in one, ki so prale in hodile delat kot gospodinjske pomočnice in služkinje¹². Slednje so živele pri italijanskih družinah, kjer so imele svojo sobo in posteljo. Vstajale so ponavadi ob sedmih zjutraj pospravljale, prale, likale, kuhale in delale "vse, vse, vse...", kot je povedala informatorka, ki je šla z dvanajstimi leti za služkinjo. Za svoje delo je dobivala 100 lir mesečnega plačila, kar ni bilo veliko. Vseno pa si je prihranila toliko denarja, da je pri 24 letih pustila to delo in si je lahko kupila "vse", kar je bilo potrebno za balo.

108 Prodaja pridelkov in delo peric ni bilo vezano na zakonski status žensk, medtem ko so bile služkinje samo neporočene ženske. Kljub temu pa je bilo žensko delo v Trstu, predvsem zaradi pogoste odsotnosti od doma, v določeni meri tudi stigmatizirano: "Ja, saj so tudi za ženske, ki so delale v Trstu govorili, da so počestnice. Zdaj se za tiste ženske, ki gredo v Trst ne govori več, da ni ženska. Ne, to je danes ženska, ki zasluži v Italiji. Zmeraj pa je bila tudi kakšna, ki se je poročila v Trstu. Veste, kaku je bilo, ali je bila taka ali onaka, ma se je poročila."

Žensko delo v Trstu je bilo nujno potrebno za družinsko ekonomijo in preživetje družine: "Sem vzdrževala vse s tem denarjem. Mož je bil kmet, on ni prinesel niti pare," je povedala žena srednje velikega kmeta iz Sv. Petra. Po pripovedovanjih sodeč naj bi najboljše šlo tistim ženskam, ki so v Trstu prodajale mleko: "Se je vidlo ja, da so kaj boljše vozile. Se je vidlo na obleki. Tudi, če so popravljali hišo, ker so lažje kot drugi." Ženske iz Sv. Petra, ki so v 30. letih kot prve redno zaposlene vaščanke začele delati v nekaterih izolskih tovarnah ribjih konzerv, pravijo, da po nastopu redne službe niso hodile več v Trst. Svojim sovaščankam, ki so nadaljevale s prodajo in delom v Trstu, pa so to početje na nek način celo zavidale, saj delo v Trstu nikoli ni bilo tako naporno in monotono kot delo v tovarni.

Čeprav so ženske prodajale in delale ter tudi zaslužile v Trstu, pa so, kot pravijo, večino stvari kupovale v Koprju: "Enkrat se v Trstu ni kupovalo. Samo Koper. Prodat si šel v Trst, kupovat pa v Koper. To vsi. Koper je bil več kmečko. Za kar si hotel, je bilo: za kmeta in za vse." Izjemo pri nakupih so predstavljala zdravila in blago za šivanje, ki so ga ženske nabavljale v Trstu. "Poplin za bluzo, pike za srajčke. Potem je bil tibet in šetin. Se je kupovalo za ženske. To so vzele črno. Tudi druge barve... Flanelo za naredit hlače ino tistele kombineže. Burho je bil za moške srajce. Za hlače je bil regardin." Ženske iz peščice šupetrskih premožnih družin so si v Trstu kupovale tudi obleke: "V Trstu so imeli bolj elegantno. Mama ni marala kupovati tle, ker je bilo bolj grobo šivano in delano. Imeli so anka bolj na izbiro." Vse nakupe so opravljale po končani prodaji ali delu v Trstu. Ta čas bi lahko poimenovali tudi prvi prosti čas žensk iz Sv. Petra. Povedale so mi, da so po končanem delu rade šle na sprehod po Trstu opazovat, kako se nosijo tržaške gospe in kaj se razstavlja v trgovinskih izložbah. Nato pa so si, skorajda naskrivaj,

¹² Podrobnejšo predstavitev oblik in pomena dela žensk iz Sv. Petra v Trstu glej v prispevku Martine Orehovec v tej številki Etnologa.

kupile kakšno potrošniško drobnarijo kot so dišeča mila, ogledalca, nakit in včasih tudi pomaranče za otroke, cigarete za može. In *"jest sem prinesla mojemi moži dve špinjolete (cigarete), da mi varje otroke. Sem kupila one Popular, ki so bile najcenej. Ne pa Sport, ma vi se ne spomniste,"* je svojo pripoved o nakupih v Trstu zaključila ena izmed žensk.

Moški iz Sv. Petra so redkeje hodili v Trst prodajat pridelke kot ženske in še takrat so ponavadi prodajali sezonsko sadje ali posevke *"na velko"*, se pravi, da niso prodajali na stojnicah. *"V Trst smo vozili krompir, smo vozili grozdje, smo vozili črešnje, hruške, jabolke, kdor jih je jemo. To smo prodajali na velko. Jest sem jemu breskve in hruške. En teden sem spal v Trsti in oni so mi pošiljali gor, jest sem pa prodajal... Sem spal na barki, ki je hodila iz Sečovelj gor. Lejte iz Umaga je šla ena barka, Sečovlje dve, Pirana tri, iz Izole štiri in iz Kopra dve. Šest, enkrat sedem bark je vsako jutro šlo v Trst,"* se prodajanja v Trstu spominja starejši informator. Skorajda vsi se spominjajo, da so od Šupetrcv hodili prodajat samo tisti moški, ki je *"kaj jemo"*, se pravi premožnejši. Nekateri so to prodajo opravljali skupaj s svojimi ženami in prav za njih lahko trdim, da so bili prvi šupetrski zaljubljenici v *"premi-kajoče se slike"*. Pred spanjem na barki so imeli namreč dovolj časa, da so šli na obisk večerne filmske predstave, včasih pa tudi *"past zijala"* na tržaški korzo.

Moški nakupi v Trstu so bili vezani izključno samo na njihovo primarno gospodarsko dejavnost - kmetovanje ali obrt. Tako so v Trstu kupovali delovne stroje, gnojila, semena in orodja, npr. kovaški meh na ročni pogon.

Vseeno pa je večina šupetrskih moških ostajala doma. Med njimi tudi večina tistih, ki niso imeli dovolj lastne zemlje za obdelovanje. Ena izmed informatork mi je povedala, da moški pri njih niso podpirali niti enega vogala hiše, temveč so bili tako kot vrata v hiši, zatorej se nikoli niso premaknili od doma. Vzroke zato lahko mogoče iščemo v neke vrste tradicionalnem ruralnem etosu, kjer se je mesto vedno predstavljalo kot sovražna tvorba in se je od *"pravega"* moškega zahtevalo, da z delom na zemlji dokaže, da je sposoben moški in oče. V šupetrski praksi pa je skozi *"ženski pogled"* to pomenilo tudi, da *"moški niso imeli nobene skrbi, nobene obveznosti enkrat. V glavnem so za vse skrbele ženske, razen tam, kjer so bila velika imetja in so moški imeli vse v rokah."* V obravnavanem obdobju ni bil v Trstu zaposlen nobeden Šupetrc in šele v drugi polovici tridesetih let zasledimo prve moške, ki so se redno zaposlili v sečoveljskem rudniku.

ZAKLJUČEK

Osnova kulturne tradicije agrarnih skupnosti ni zgodovina, pač pa njihove zgodovinske izkušnje. Te izkušnje predstavljajo *"bistvene elemente kolektivne podobe sveta, kolektivnega vedenja in kolektivnega spomina neke skupine ali družbe"* (Giordano 1989: 19). Gre za neke vrste kolektivni (in s tem tako ali drugače ideološko pogojen) historični spomin, ki je vezan na doživete in posredovane izkušnje, ki jih delimo z drugimi. Ta spomin ni vezan na zgodovino,

ki (p)opisuje in razlaga naše konstrukte o tem, kaj, kdaj, kako in zakaj se je nekaj zgodilo in se dogaja v naši "realnosti".

Socialni spomini Šupetrcsev, vezani na Trst, nikakor niso sestavljeni zgolj iz natančnih letnic, opisov velikih političnih dogodkov ali biografskih podatkov vplivnih osebnosti, temveč predstavljajo izkustveni in imaginarni prostor, v katerem lahko lokalizirajo svojo preteklost¹³. Ti spomini so tesno povezani z ekonomsko vlogo Trsta. Ne smemo pozabiti, da so Šupetrci takrat skupaj z Tržačani živeli v isti državi in jim je Trst predstavljal "njihovo" glavno mesto¹⁴. Ko Šupetrci govorijo o Trstu, govorijo najprej o tistem mestu, ki jim je s svojim trgovom, ponudbo in povpraševanjem omogočalo preživetje v kriznem obdobju. V spominih ni bil Trst kot njihov "glavni grad" nikoli omenjan kot politični, kulturni ali verski center, temveč kot ekonomski urbani center. Kot takšen je moral biti po definiciji tudi center kulturnih inovacij in neprestanega širjenja le teh (glej Redfield & Singer 1971).

Trst tako Šupetrcem ni predstavljal zgolj prostora, kjer so lahko zaslužili prepotreben denar za preživetje, temveč so se tam srečevali tudi z mestom kot urbanim kulturnim centrom, z drugačnimi življenjskimi stili in praksami. Ženske iz Sv. Petra tam niso samo prodajale pridelkov, svojega dela in nakupovale hrane ter nujnih gospodinjskih potrebščin. V Trstu so kot gospodinjske pomočnice ali služkinje - "z metodo neposredne udeležbe" - spoznavale drugačno organiziranje gospodinjstva, notranjo opremo in prehrano, medsebojne odnose, navade in manire Tržačanov, njihove koncepte meščanstva in časa. Na trgu in ulici so imele priložnost opazovati mestne ljudi in njihov oblačilni videz. Čeprav je bil njihov (delovni) prostor v Trstu vezan ponavadi zgolj na pristanišče, izbrane hiše delodajalcev, tržnico in na nekatera gostišča v bližini tržnice, so se, kot same pravijo, "rade sprehodile po bogatih ulicah, kjer je bilo veliko trgovin in lokalov". To so tudi prve omembe sprehodov, na kar moramo biti pozorni, saj nam ti podatki govorijo o tem, da so šupetrške ženske, čeprav še niso bile v rednih delovnih razmerjih, v Trstu začele ločevati delovni čas od ne-delovnega časa. Tega so imele tudi doma ob nedeljah in največjih cerkvenih praznikih, tukaj pa je predstavljal prvo zaznavanje drugačnega časa, prostega časa, tistega, ki je pomensko neločljivo vezan na čas trga in dela (Adam 1995: 96). Pred in po opravljenem delu so se velikokrat znašle v položaju, ko jim je ostal čas za sprehode po Trstu, na katerih so skupaj opazovale in komentirale, kako se nosijo Tržačani/ke in kaj je novega v mestu. V Trstu so si tu in tam naskrivaj kupile kakšno "nepotrebno" potrošniško

¹³ Po Mauriceu Halbwachsu se kolektivni spomin razlikuje od zgodovine v dveh ozirih. Prvič gre pri kolektivnem spominu za kontinuirani miselni tok. Od ene kontinuitete k drugi, kjer se od preteklosti ne ohrani nič dodanega, temveč zgolj tisto, kar lahko preživi v zavesti skupine. In drugič, da pravzaprav obstaja več kolektivnih spominov, medtem ko naj bi bila zgodovina nedeljiva in ena sama. Tako se po definiciji kolektivni spomini pokrivajo z mejami skupine in jih ne presegajo (Halbwachs 1991).

¹⁴ Ta položaj je na simbolni ravni ohranil vse do danes, navkljub najprej jugoslovanski in danes slovenski državni meji (in mogoče v nekaterih ozirih prav zaradi te državne meje), s katero je bil Trst odrezan od svojega zaledja.

drobnarijo - ogledalo, milo, denarnico ali cenen nakit. Nekatere, tiste redke, ki so spremljale svoje može pri njihovi prodaji sezonskega sadja, pa so se ob večernem prihodu v Trst skupaj s svojimi možmi odpravile v kino, ta simbol naprednega mestnega potrošniškega življenja.

In nenazadnje je ženskam prav delo v Trstu, natančneje rečeno njihov zaslužek, omogočal, da so lahko v okviru patriarhalne družine in vaške skupnosti zase zahtevale enakopravnejši status in si ga do neke mere tudi izborile.

V socialnem spominu Šupetrcv zaseda Trst v prvi polovici tega stoletja prostor ekonomskega centra. Cela kopica drobnih opazk pa nas opozarja na to, da je Trst za Šupetrcje simbolno predstavljal tudi prostor "civiliziranega" načina življenja. Seveda so Šupetrci na drugačen način doživljali urbani prostor kot Tržačani, vendar pa so zaradi lastnih interesov in strategij ter velikosti mesta, njegove izrazite socialne, etnične in kulturne heterogenosti Trst vedno dojemali kot svoj glavni, če že ne edini urbani center.

111

LITERATURA IN VIRI

- ADAM, Barbara: *Timewatch: The Social Analysis of Time*. Cambridge, Oxford/Polity Press 1995.
- BRUMEN, Borut: *The State want it so, and the Folk cannot do anything against the State anyway*. V: *Narodna umjetnost* 33/2, Zagreb 1996, str. 139-155.
- CATTARUZZA, Marina: *Slovenes and Italiens in Trieste 1850-1914*. V: Engman M. (Ed.): *Ethnic Identity in Urban Europe*. Worcester/ Billings & Sons. 1991, str. 189-220.
- FENTRESS, James & WICKHAM, Chris: *Social Memory. New Perspectives on the Past*. Oxford/ Blackwell 1992.
- GEMEINDELEXIKON österreichisch - illirische Küstenland (Triest, Görz und Gradiska, Istrien) VII. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900. Wien 1906.
- GIORDANO, Christian: *Die vergessenen Bauern. Agrargesellschaften als Objekt sozialwissenschaftlicher Amnesie*. In: Giordano C. & Hettlage R. (Hg.): *Bauerngesellschaften im Industriezeitalter. Zur Rekonstruktion ländlicher Lebensformen*. Berlin/ Dietrich Reimer Verlag 1989, p. 9-27.
- HALBWACHS, Maurice: *Das kollektive Gedächtnis*. Frankfurt/ Fischer Verlag 1991.
- MATVEJEVIĆ, Predrag: *Mediteranski brevijar*. Zagreb/Grafički zavod Hrvatske 1991.
- OSTANEK, France: *Slovensko - hrvatska jezikovna meja v Istri*. *Gradivo za obdobje od leta 1860-1956 - III. del*. V: *Annales - anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin* 3/93. Koper 1993, str. 177-196.
- RAVNIK, Mojca: *Bratje, sestre, strniči, zermani: družina in sorodstvo v vaseh v slovenski Istri*. Ljubljana, Koper/ ZRC SAZU, Lipa d.o.o. 1996.
- REDFIELD, Robert & SINGER, M. Milton: *City and Countryside: The Cultural Interdependence*. V: Teodor Shanin (ed.), *Peasants and Peasants Societies*. Harmondsworth/Penguin Books 1971, str. 337-365.
- ROGELJA, Nataša & LEDINEK, Špela: *Šavrinka, šavrini, šavrinija*. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*. Ljubljana 36 (1996), št. 2-3, str. 40-43.
- SEGALEN, Martine: *Memory, Kinship and Citizenship in an Urban Context: The Case of Nanterre (France)*. V: *Anthropological Journal on European Cultures - Urban Europe. Ideas and Experiences*. Fribourg/Frankfurt 2 (1993), št. 2, str. 55-66.
- TITL, Julij: *Socialnogeografski problemi na koprskem podeželju*. Koper / Založba Lipa 1965.
- TOME MARINAC, Bogdana: *Občina Izola. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje*. Izola/Znanstveni inštitut Filozofske fakultete 1994.

BESEDA O AVTORJU

Borut Brumen, mag. etnologije in dipl. sociolog kulture, zaposlen kot asistent stažist za etnologijo Evope na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Področja dela: evropska etnologija, urbana etnologija, antropologija Mediterana, antropologija časa in prostora. Zadnja pomembnejša objava: Cambio en los conceptos de tiempo y espacio de los pueblos eslovenos a causa de la nueva frontera estatal. V: María Cátedra (ed.), Política y Sociedad No. 25, Madrid 1997. Avtor knjige Na robu zgodovine in spomina (Murska Sobota 1995), soustanovitelj in soorganizator vsakoletne mediteranske etnološke poletne šole v Piranu in soizdajatelj (skupaj s prof. dr. Zmagom Šmitkom) zbornika MESS-Mediterranean Ethnological Summer School (Ljubljana 1996).

ABOUT THE AUTHOR

Borut Brumen is an M.A. in ethnology and a graduated sociologist of culture. He is employed as trainee assistant for the ethnology of Europe at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Arts in Ljubljana. Fields of work: European ethnology, urban ethnology, anthropology of the Mediterranean, the anthropology of time and space. His most recent published article is Cambio en los conceptos de tiempo y espacio de los pueblos eslovenos a causa de la nueva frontera estatal. V: María Cátedra (ed.), Política y Sociedad No. 25, Madrid 1997. He is the author of "Na robu zgodovine in spomina" ("On the margin of history and memory", Murska Sobota 1995), co-founder and co-organiser of the annual Mediterranean Ethnological Summer School in Piran and co-publisher (together with professor dr. Zmagom Šmitek) of the MESS collection - Mediterranean Ethnological Summer School (Ljubljana 1996).

SUMMARY

"WE GOT ALONG BETTER IN TRIESTE THAN IN PIRAN"
Trieste before the Second World War in the memory
of people from Sv. Peter

The social memory of the male and female inhabitants of the Istrian village of Sv. Peter and their concepts about Trieste which are connected with this memory allow us to understand their apparently irrational, exaggerated, biased, one might even say emotional and mythical understanding of Trieste through their own "rationale" and "logic". Such memories and concepts, connected with their social practices, local understanding and land use, with their conceptualisation of time and with the social and symbolic construction of differences and similarities, enable a specific understanding and view of the urban space. The author analyses those social memories of the inhabitants of the Istrian village of Sv. Peter that are connected with the Trieste of the early 20th century until 1941, a period when they lived in the same two states as the Triestians. First in the Austro-Hungarian monarchy in which Trieste was the biggest and fastest developing port. In the social memories of the villagers this period is seen as one

of relative welfare, in which Trieste appears merely as a place where agricultural produce is sold. The economic crisis made the selling of agricultural produce under fascist Italy rule in Italy of vital importance for the survival of many families in Sv. Peter. And there was also a considerably number of women from Sv. Peter who worked in Trieste as maidservants and washerwomen.

The author establishes that in these social memories Trieste is never referred to as a political or religious centre, but only as an economic urban centre. As such and by definition it was also the centre of cultural innovation. To the villagers Trieste was not just a place where they could earn the money they badly needed to survive, but they also saw it as a modern urban centre, with different life styles and practices. Women who went to work to Trieste several times a week started to distinguish between working hours and non-working hours, that is free time, a phenomenon inseparably connected with the origin of a market and labour. A series of random remarks (about going to the movies, buying consumer goods, having walks and observing the townspeople) remind us that to the people of Sv. Peter Trieste symbolically also meant a space where the way of living was "civilised". The people of Sv. Peter, of course, experienced the urban space in a way different from that of the Triestians, but due to their own interests, strategies and to the size of Trieste, its markedly social, ethnic and cultural heterogeneity they have always seen Trieste as their main urban centre.

RESUME

"NOUS NOUS SOMMES MIEUX ENTENDUS A TRIESTE QU'A PIRAN"
L'image de Trieste dans la mémoire des habitants du village de Sv. Peter, avant la Seconde guerre mondiale

La mémoire sociale des habitants du village istrien de Sv. Peter (St. Pierre) et les images qu'ils ont de Trieste, nous donnent, à travers leur "rationalité" et leur "logique", une vision de Trieste en apparence irrationnelle, surestimée, partielle, voire émotionnelle et mythique. Ces souvenirs et ces images, liées aux pratiques sociales, à la compréhension locale et à l'usage de l'espace, à la conceptualisation du temps et à la construction sociale et symbolique de la différence et de la ressemblance rendent possible une compréhension spécifique et une vision de l'espace urbain.

Dans cet article, l'auteur analyse les souvenirs sociaux des habitants du village istrien de Sv. Peter qui se rattachent à Trieste, du début de ce siècle à 1941, lorsqu'ils vivaient dans le même pays que les Triestins. D'abord, sous la Monarchie Austro-Hongroise dans le cadre de laquelle Trieste était le port le plus important et connaissait un développement rapide. Dans la mémoire sociale des villageois,

cette période évoque une aisance relative car Trieste leur permettait de vendre leurs produits agricoles. Dans l'Italie fasciste, pendant la crise économique, la vente des produits agricoles était devenue indispensable à la survie de plusieurs familles de Sv. Peter. C'est pourquoi, à cette époque, de nombreuses femmes de Sv. Peter essayaient de trouver un emploi à Trieste comme blanchisseuse ou comme femme de ménage.

L'auteur constate que, dans la mémoire sociale, Trieste est toujours évoqué comme un centre économique urbain et jamais comme un centre politique, ou religieux. Toutefois, de par sa qualité de centre urbain, la ville était également par définition un centre d'innovation culturelles. Trieste n'était donc pas seulement un lieu d'échange, nécessaire à la survie, c'était également un endroit où les villageois pouvaient se confronter à la ville comme centre urbain ainsi qu'à des styles et à des pratiques de vie différents. Plusieurs fois par semaine au travail à Trieste, les femmes de Sv. Peter pouvaient distinguer le temps de travail du temps libre qui était, dans un sens, étroitement lié aux heures de marché et de travail. Toute une série de petites observations (concernant le cinéma, les achats, les promenades et l'observation des citoyens) nous apprennent que, pour les habitant(e)s de Sv. Peter, Trieste représentait, de façon symbolique, un endroit où l'on vit d'une manière plus "civilisée". Les villageois de Sv. Peter ont, certainement, vécu ce lieu urbain différemment des Triestins. Toutefois, de par leurs propres intérêts, leurs stratégies et la taille de Trieste avec son explicite hétérogénéité sociale, ethnique et culturelle, ils ont toujours considéré Trieste comme leur principal centre urbain.